

HORVÁTH N. ZSOLT

Az osztrák–magyar határmegállapító bizottság sajtóvisszhangja, 1921–1923

Bevezetés

Az osztrák–magyar határ első világháború utáni kialakulásáról az utóbbi években – jórészt köszönhetően a centenáriumi évfordulóknak – több tudományos értekezés született. Jelen tanulmány nem csupán a határmegállapító bizottság történetével és a határkijelölés gyakorlati folyamatával kíván foglalkozni, hanem arra is keresi a választ, hogy miként jelent meg az országos magyar sajtóban az osztrák–magyar határmegállapítást vizsgáló bizottság munkája. Az elemzés tehát azt tárja fel, hogy a korabeli napilapok mit tartottak fontosnak megosztani az olvasóikkal, milyen retorikai elemek kaptak hangsúlyos szerepet, és ezek miként befolyásolták a két világháború közötti magyar külpolitika narratíváját, amely a revízió délibábjának a fenntartásával egyre jobban radikalizálta a közgondolkodást. A tanulmány azokat a tartalmi és retorikai elemeket vizsgálja, amelyek rámutatnak a magyar sajtó felelősségére és azokra az ellentmondásokra, amelyek nemcsak az osztrák–magyar határhúzás sajtóvisszhangját, hanem azon keresztül Magyarország két világháború közötti külpolitikai narratíváját is meghatározták. Ennek érdekében a történelmi diskurzuselemzést hívja segítségül, amelynek háttérében egy olyan „paradigmaváltás”¹ áll, amely megkérdőjelezi a ko-

rábbi álláspontot, hogy a nyelven keresztül az objektív valóságot, az egyetlen létező egyetemes igazságot ismerjük meg. A korábbiakkal ellentétben a nyelvet nem úgy értelmezi, mint egy „semleges médiumot”,² amely képes tükrözni, kifejezni, közvetíteni a tényeket és a tényleges igazságot, hanem a nyelvre eszközként tekint, amelynek segítségével használója, – jelen esetben a magyar kormány narratíváját közvetítő sajtó – a saját maga által vélt igazságot írja le. Ez a megközelítés tagadja, hogy az univerzum állandó jelentésekkel bírna, nem fogadja el, hogy a világnak kizárólag egyetlen oldala, a valóságnak egyetlen olvasata van. Minden általunk vélt megállapítás, amelyről azt gondoljuk, hogy jelentéssel bír, azért van, mert már korábban megtöltötték jelentéssel, méghozzá a nyelv segítségével. Ebből adódik, hogy a nyelv nem semleges, nem egyetemes igazságokat fejez ki, hanem a szubjektív valóságot, saját intuícióink nyilvánkoztatását. A tanulmány a magyar sajtó konstruált valóságát elemzi az osztrák–magyar határmegállapító bizottság tevékenységéről. Az erről szóló sajtómegnyilvánulások is rejtett tartalmakat hordoznak, amelyek valóságteremtő jelleggel bírtak, a korabeli közbeszédet és közgondolkodást formálták. A diskurzuselemzés nem az igazságot kívánja felderíteni, hanem azt, hogy ki az, aki úgy véli, hogy rendelkezik az igazság hatalmával.³

1 Carver Terell: *Diskurzuselemzés és a „nyelvi fordulat*.” In: *Politikatudományi Szemle*, 2004./4. 143–148 p. itt 143. p. [Http://www.poltudszemle.hu/szamok/2004_4szam/2004_4_carver.pdf](http://www.poltudszemle.hu/szamok/2004_4szam/2004_4_carver.pdf). Utolsó letöltés: 2022. 12. 06.

2 Carver, 2004. 143. p.

3 Carver, 2004. 143–148. p.

Történelmi előzmény

Az első világháborút követően a győztes hatalmak úgy vélekedtek, hogy a békekötés legfontosabb pontjai nem képezhetik alku tárgyát a vesztes hatalmakkal. A hosszú távú rendezést, a nyugvópontra jutást megíhúította, hogy az „új nemzetközi rend”⁴ alapjai szükségszerűen összefonódtak a vesztes államok számára előírt negatív békefeltételekkel. Ebből adódóan a magyar és az osztrák békeszerződések nemcsak egy háborút lezáró békeként értelmezhetők, hanem egy „új nemzetközi rend”⁵ kialakítására tett kísérlet kézzelfogható eredményeként is.⁶ Natasha Wheatley, ausztrál–amerikai történész szerint az Osztrák–Magyar Monarchia szétdarabolása egy nemzetközi projekt része volt. „Ezen projekt Közép-Európát az új nemzetközi rend legjelentősebb kiindulópontjává tette.”⁷ A soknemzetiségű Monarchia felosztása nem kis feladat elé

állította a nemzetközi politika alakítóit. Azonban a birodalom romjain megrajzolt új közép-európai határvonalak megállapítása a gyakorlatban még nagyobb kihívásnak mutatkozott. Ezen határok meghatározásához olyan nemzetközi legitimitással bíró testületekre volt szükség, amelyek közvetlenül a helyszínen állapították meg a békeszerződésekben megrajzolt vonalakat.⁸ A békekonferencia, a közvélemény által leginkább ismert versailles-i szerződés megalkotása után, a Nagykövetek Tanácsának adta át a szerepét.⁹ Ez utóbbi szervezet által kiadott *Általános utasítások*¹⁰ alapján jött létre az osztrák–magyar határmegállapító bizottság.¹¹

A magyar kormány 1922-ben hívta életre a Határmegállapító Központot, amely alá rendelték a különböző határmegállapító bizottságokat. A felmerülő kérdésekkel kapcsolatban a magyar miniszterelnök hozhott döntéseket. A bizottságok feladata egyrészt a békeszerződésben foglalt határok megállapítása („delimitáció”¹²), valamint a határkitűzés („demarkáció”¹³) volt. A bi-

4 Erin Allen: World War I: A New World Order – Woodrow Wilson’s First Draft of the League of Nations Covenant.

<https://blogs.loc.gov/loc/2017/04/world-war-i-a-new-world-order-woodrow-wilsons-first-draft-of-the-league-of-nations-covenant/> Utolsó letöltés: 2022. 12. 06.

5 Erin Allen: World War I: A New World Order – Woodrow Wilson’s First Draft of the League of Nations Covenant.

<https://blogs.loc.gov/loc/2017/04/world-war-i-a-new-world-order-woodrow-wilsons-first-draft-of-the-league-of-nations-covenant/> Utolsó letöltés: 2022. 12. 06.

6 Marcus M. Payk: ‘What We Seek Is the Reign of Law’: The Legalism of the Paris Peace Settlement after the Great War. In: The European Journal of International Law, 2018. 809–824. p. itt 814. p.

<https://academic.oup.com/ejil/article-pdf/29/3/809/26429177/chy058.pdf>. Utolsó letöltés: 2022. 12. 06.

7 Natasha Wheatley: Central Europe as Ground Zero of the New International Order. In: Slavic Review, 2019/4. 900–911. p. itt 901–902. p.

https://www.academia.edu/43392151/Central_Europe_as_Ground_Zero_of_the_New_International_Order. Utolsó letöltés: 2022. 12. 27.

8 Murber, Ibolya: *Die politische Gewalt als Voraussetzung eines Plebiszits im Donauraum: Westungarn – Burgenland nach dem Ersten Weltkrieg*. In: „Historie. Jahrbuch des Zentrums für Historische Forschung Berlin der Polnischen Akademie der Wissenschaften“, Folge 13, Berlin, 2020. 78–91. p. itt 90. p.

9 Horváth Jenő: *A trianoni béke megalkotása 1915–1920. Diplomáciai történelmi tanulmány*. Budapest, 1924. 3. p.

<https://mek.oszk.hu/20700/20702/20702.pdf>. Utolsó letöltés: 2022. 11. 05.

10 Villani Frigyes: *A soproni népszavazásról és a magyar–osztrák határmegállapításról*. Sopron, 1923. 39. p.

11 Sallai János: *Az osztrák–magyar határ kijelölése utáni problémák rendezése*. In: Tér és Társadalom. 2003/4. 157–171. p. itt 158. p.

12 Suba János: *Magyarország trianoni határainak kitűzése*. In: Magyar Rendészet 2021/1. 217–231. p. itt 217. p. p.

http://real.mtak.hu/126556/1/14_Suba_217-231_MR_2021_1.pdf. Utolsó letöltés: 2022. 07. 16.

13 Suba, 2003. 217. p.

zottságoknak a működése a „*trianoni vonal*”¹⁴ mindkét oldalán csak egy szűk sávot érintett, amely már önmagában is azt bizonyítja, hogy csak kisebb, helyi vonatkozású határkorrekciók jöhettek szóba. A magyar diplomácia számára nem sok esély mutatkozott a kedvező határmódosításokra. A határvonalakat a logisztikai szempontok miatt különböző szakaszokra osztották fel. Az osztrák–magyar határvonalat három nagy egységre darabolták, amelyet A, B, C betűkkel jelöltek. A legtöbb határszakaszon a Magyarországgal ellenérdekelte felek határozottan ragaszkodtak a békeszerződésekben nekik juttatott területekhez. A románok azt hangoztatták, hogy „*semmit vissza nem adunk*”.¹⁵ Ezt az álláspontjukat határozottan és következetesen képviselték. Az elcsatolt délvideki területekhez sem lehetett túl sok reményt fűzni, hiszen a magyar–jugoszláv határmegállapító bizottság szerb biztosa bejelentette, hogy tárgyalni sem hajlandó, amennyiben a magyar fél a számukra kedvező határmódosításban reménykedik. Ugyanúgy a csehszlovák szakaszon sem volt reménykeltő a helyzet. Azonban az osztrák–magyar államhatár kijelölése kapcsán – az előbb említett határszakaszokhoz képest – megengedőbbnek tűnt az osztrák álláspont: „*semmi szín alatt sem szabad a határmódosításoknak olyan természetűeknek lenniük, hogy lényegében kérdésessé tegyék a szerződés által leírt vonalat*,”¹⁶ azonban a „*béke alapja*”¹⁷ itt sem volt megváltoztatható. Sokszor az értelmezés keresztüztébe került maga a „*béke alapja*”¹⁸ kifejezés is.¹⁹

Ausztria 1918 novemberében kinyilvánította igényét a nyugat-magyarországi te-

rületekre.²⁰ Az osztrák és magyar békeszerződések hivatalosan is szentesítették Burgenland elcsatolását, azonban mégis volt egy lényeges különbség a nyugati határvonal esetében a többi új magyar államhatárhoz képest. A nyugat-magyarországi határvidék volt az egyetlen olyan határtérség, amely nem állt idegen hatalmak ellenőrzése alatt.²¹ A magyar diplomácia ezt a helyzeti előnyét kihasználva igyekezett elodázní a területátadást vagy legalább egy kis méretű területmódosítást (revíziót) elérni. A magyar kormánytól látszólag független paramilitáris csapatok magánakciói,²² a diplomáciai feszültség, illetve az osztrák és a magyar gazdaság egymásra utaltsága²³ tárgyalóasztalhoz kényszerítette a két országot képviselőit. 1921. október 13-án olasz közvetítéssel Velencében kompromisszum született: Sopron és környéke népszavazás útján választhatta meg területi hovatartozását, cserébe a magyar kormány vállalta, hogy átadja Burgenlandot és visszavonja onnan a paramilitáris erőket.²⁴ Ez a szerződés nemcsak egy nagyobb mértékű békés revíziós siker első eredményeként fogható fel, hanem annak igazolásaként is, hogy a Habsburg Birodalom romjain „*együtt született meg az új nemzetközi és a poszt-imperiális rend, amelyek kölcsönösen formálták és alakították egymást*.”²⁵

14 Uo.

15 Suba, 2003. 220. p.

16 Uo.

17 Uo.

18 Uo.

19 Suba, 2003. 217–220. p.

20 Murber, 2020. 83. p.

21 Tóth Imre: *Két Anschluss között. Nyugat-Magyarország és Burgenland Wilsontól Hitlerig*. Pécs, 2020. 52. p. 75. p.

22 Murber, 2020. 87–88. p.

23 Murber Ibolya: *Az osztrák–magyar határvita gazdasági aspektusai az első világháború után*. In: *Világtörténet 2022/2*. 207–224. p.

24 Murber, 2020. 89. p.

25 Wheatley, 2019. 902. p.

A magyar sajtó felelőssége

Tekintettel arra, hogy a tanulmány a magyar sajtó felelősségét is vizsgálja az osztrák–magyar határmegállapító bizottságról szóló narratívák kialakításában, érdemes taglalni azokat a körülményeket, amelyek befolyással bírtak az egyes sajtóorgánumok korabeli mozgásterére. Az első világháborút követő bizonytalan időszakban nem volt ritka, hogy a politikai rendszerek egy éven belül többször is váltották egymást, amelyek jelentősen befolyásolták a magyar sajtó helyzetét is.²⁶ Az osztrák–magyar határmegállapító bizottság működése (1921–1923) Bethlen István miniszterelnökségének elejére esik. Ekkor nem volt előzetes sajtócenzúra érvényben, de ez nem jelentette azt, hogy a sajtószabadság maradéktalanul megvalósult. Sőt, az ebben az időszakban született, vagy a korábbi kormányoktól örökölt szabályozások pont ennek az ellenkezőjéről tesznek tanúbizonyságot. Bár a sajtócenzúrát maga a Bethlen-kormány számolta fel, több más, életben lévő vagy újonnan meghozott szabályozás szűk keretet adott a véleményszabadság kinyilvánításának. Az egyik ilyen rendelkezés a Teleki-kormány által elfogadott úgynevezett rendtörvény volt.²⁷ Az 1921. évi, az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló III. törvény-cikk hetedik paragrafusa komoly szankciókat helyezett kilátásba arra az esetre, ha

valaki a „nemzet megbecsülését”²⁸ valótlan híreszteléssel sérti vagy hitelteleníti.²⁹ Emellett még számos más rendelet is ellehetetlenítette a szabad véleménynyilvánítást, például a tájékoztatást szolgáló orgánumok számát is korlátozták. Annak ellenére, hogy a hivatalos sajtócenzúra a Bethlen-kormány alatt megszűnt, az új időszaki lap megjelenésének az engedélyeztetése a miniszterelnök hatáskörébe tartozott. A belügyminiszter rendelkezett azzal a joggal, hogy az úgynevezett időszaki lapok működését vagy a megjelenését korlátozza. Ezzel a korlátozó jogával többször is élt az 1920-as években, emellett egyes vidéki településeken a helyi közigazgatás vezetői is felhatalmazva érezték magukat egy-egy sajtótermék korlátozására vagy azok terjesztésének a megakadályozására.³⁰ Szintén mérföldkönek számított az 6357/1920. ME-rendeletet, amely már a létükben fenyegette azokat a lapokat, amelyeknek a beszámolóit sértik a magyar külpolitikai érdekeket.³¹ A kormányzat a különböző törvényi szabályozások mellett a források biztosításával vagy éppen megvonásával is befolyást gyakorolt. Különösen fontos volt ez abban az esetben, amikor egy adott lap engedélyezésére kérelmet nyújtottak be, hiszen ez a legtöbb esetben nemcsak az engedélyt, hanem az erre szánt források igénylését is jelentette.³² Annak ellenére tehát, hogy a sajtócenzúra hivatalos formában megszűnt, az osztrák–magyar határmegállapító bi-

26 Buzinkay Géza: Kis magyar sajtótörténet. Budapest, 1993. 99. p. online formában lásd: <https://mek.oszk.hu/03100/03157/03157.htm#29>

Utolsó letöltés: 2023. 01. 07.

27 Paál Vince: *Magyar sajtószabadság és -szabályozás 1914–1989. Előadások a magyar sajtószabadság történetéhez*. Budapest, 2012. 7–9. p.

<https://mek.oszk.hu/13400/13458/13458.pdf>. Utolsó letöltés: 2022. 12. 06.

28 <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=9210003.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D38>. Utolsó letöltés: 2022. 12. 06.

29 <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=9210003.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D38>. Utolsó letöltés: 2022. 12. 06.

30 Sipos Balázs: *A politikai újságírás mint hitvallás. Nyilvánosság, polgári sajtó és a hírlapírók a Horthy-korszak első felében*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2004. 34–35. p.

31 Sipos, 2004. 33. p.

32 Paál, 2012. 14. p.

zottság munkájának az idején a magyar sajtó nem volt szabadnak mondható. A hivatalos cenzúra lényegében szükségtelen lépésnek számított, hiszen enélkül is képes volt a kormányzat kontroll alatt tartani a nyilvánosságot. A lapok betiltásának és megjelentetésének a joga, a terjesztésbe való beavatkozás lényegében kellő eszközként szolgált a nyomásgyakorlásra.³³ Ennek tükrében 1921 és 1931 között hozzávetőlegesen ötven lapot tiltottak be hosszabb vagy rövidebb időre.³⁴ Ebből adódóan, ha komolyabb ellenállást tanúsítottak volna az országos lapok, akkor az említett rendelkezések kellő jogalapot szolgáltatottak volna arra, hogy komoly következményekkel nézzenek szembe a szerzők és a lap tulajdonosok.

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy az objektivitás elve nem érvényesülhetett volna, amennyiben lett volna erre hajlandóság. Amint arról a későbbiekben még szó lesz, az osztrák–magyar határmegállapító bizottságról szóló sajtóbeszámolóknál egyértelműen a politikai narratívák domináltak a szakmai érvek prezentálásával szemben, sőt esetenként a politikai narratívák hitelessége is kétségbe vonható a korabeli források tükrében. Tehát a vizsgált időszakban, *de facto* nem létezett a magyar sajtószabadság,³⁵ azonban nem is korlátozták teljesen, hiszen megvoltak azok a határok, amelyekben belül a ténszerűség vagy az objektivitás elve megvalósítható lett volna. Ezt bizonyítja az is, hogy a munkás-

ság lapjának számító ellenzéki *Népszava*³⁶ nem közölte a kormányzati propagandát az osztrák–magyar határmegállapító bizottság tevékenységéről. Tehát szűkre szabottan, de megvoltak a keretek a tények szakmai prezentálására, hiszen 1922 előtt és 1938 után is volt sajtócenzúra, amely sokkal szigorúbb kontrollt jelentett.³⁷ Sok lapnál maga a hír műfaja is összerosódott a publicisztikával, ami megakadályozta, hogy az olvasó a saját értékítélete és meggyőződése alapján tegyen megállapításokat az osztrák–magyar határhúzás eseményeivel kapcsolatban. Az országos lapok hozzáállása nem feltétlenül abból következett, hogy tartottak a kormányzati retorziótól, hanem abból, hogy elkötelezettek voltak a külpolitikai törekvések megvalósítását illetően. Feláldozták az objektivitást és az újságírás alapvető elveit a revízió oltárán, kiszolgálva a kormányzat külpolitikai irányelveit.

Összességében tehát elmondható, hogy ugyan a korlátlan véleménynyilvánításra nem volt lehetőség, de ahhoz minden feltétel megadatott, hogy hiteles és következetes beszámolók jelenjenek meg az osztrák–magyar határmegállapító bizottság tevékenységéről. Ezzel szemben a korabeli magyar sajtó mégis egy alternatív valóságot teremtett.

Az osztrák–magyar határmegállapító bizottság

A háborút követő békerendezés számos speciális feladatkörrel felruházott bizottságot hívott életre annak érdekében, hogy a békeszerződésben foglaltakat gyakorlat-

33 Klein Tamás: *Adalekok a Horthy-korszak sajtórendészeti szabályozásához I. (1919–1931)* In: *In Medias Res* 2012/2. 182–198. p. itt 189. p. [Http://real.mtak.hu/108596/1/media-tudomany-adalekok-a-horthy-korszak-sajtorendeszeti-szabalyozasahoz-i-cikk-21.pdf](http://real.mtak.hu/108596/1/media-tudomany-adalekok-a-horthy-korszak-sajtorendeszeti-szabalyozasahoz-i-cikk-21.pdf). Utolsó letöltés: 2022. 12. 06.

34 Varga Balázs: *Az 1921. évi nyugat-magyarországi felkelés a korabeli országos sajtóban.* In: *Vasi Szemle* 2022./különszám 6–27. p. itt 8. p.

35 Varga, 2022. 8. p.

36 Néhány példa a *Népszava* beszámolóiból: *Népszava*: 1922. 07. 22. 5. p. *Népszava*: 1922. 05. 28. 8. p. *Népszava*: 1922. 11. 17. 5. p.

37 Paál, 2012. 8. p.

ban is végrehajtsák. Ezek a nemzetközi összetételű bizottságok bizonyos kérdésekben széles döntési jogkörrel rendelkeztek. Az osztrák–magyar határvitában két ilyen bizottság létezett: az egyik a nemzetközi összetételű soproni katonai misszió volt, amely a területátadás előkészítésével foglalkozott, a másik pedig a szintén nemzetközi összetételű határmegállapító bizottság. A trianoni békeszerződés 29. pontjának értelmében a Nagykövetek Tanácsa 1920. július 22-én előírányozta az osztrák–magyar határ megállapítására szánt bizottság felállítását.³⁸ Egy évvel később, 1921. július 27-én a testület megtartotta az alakuló ülést Grazban, ahol a magyar fél részéről Keresztes Artúr ezredes volt jelen.³⁹

A grazi alakuló ülésről a magyar sajtó is beszámolt. Kezdetben az országos lapok még nem tulajdonítottak nagy jelentőséget a határmegállapító bizottság munkájának. A nemzetközi realitásoknak megfelelően inkább kisebb határkiigazítást, nem pedig nagyobb arányú revíziót vártak. Ennek megfelelően 1921-ben gyakorlatilag az alakuló ülés volt az egyetlen olyan hír, amely az újságokban megjelent. A magyar sajtó akkoriban a soproni népszavazás előtti diplomáciai kötélnézést és a népszavazás remélt sikere dominálta a nyugat-magyarországi kérdésben. Általában egy-egy kishír született az osztrák–magyar határmegállapító bizottság munkájáról, de ezek sem kaptak helyet minden napilap hasábjain.⁴⁰ A népszavazást követően a nemzetközi összetételű bizottság munkája legközelebb 1922 januárjában került ismét a sajtó látó-

körébe. A sikeres revízió mámorát januárban ceremónia övezte, ahol természetesen az osztrák–magyar határmegállapító bizottság magyar delegációjának a vezetője, báró Villani Frigyes is részt vett. Villani a bizottság tevékenységével kapcsolatban úgy nyilatkozott, hogy a munka folyik, és bízik benne, hogy „*megjavíthatják azt a határt, a mely lényegesen korrekciójára szorul.*”⁴¹

Az 1920. július 22-én a Nagykövetek Tanácsa által meghatározott *Általános utasítások*⁴² értelmében kötelezték a határmegállapító bizottságokat, hogy a békeszerződésben megfogalmazottakat a legnagyobb pontossággal hajtsák végre. Az utasítás azt is tartalmazta, hogy vegyék figyelembe a közigazgatási határvonalakat és a helyi gazdasági érdekeket, ám hagyják figyelmen kívül a vallási, nemzetiségi és a nyelvi szempontokat. Amennyiben mégis szükség van változtatásra, annyiban csak egyhangú határozat elfogadható, amire nem sok esély mutatkozott.⁴³ Az 1921. június 3-án kiadott pótutasítások értelmében a határmegállapító bizottság javaslatot tehetett a határmódosításra azokon a tereppontokon, ahol a határ nem felelt meg a néprajzi vagy gazdasági adottságoknak. Ha a módosítás mértéke túllépte a bizottság hatáskörét, akkor annak engedélyeztetése érdekében a Népszövetség Tanácsához kellett fordulni,⁴⁴ ahogy erre sor is került. Villani nyilatkozatának volt egy reménykeltő mondata: „*remélem, hogy a békeszerződési kísérőlevél alapján eredményeket fogunk elérni.*”⁴⁵

38 Murber Ibolya: *Grenzziehung zwischen Ver- und Entflechtungen. Eine Entstehungsgeschichte Deutsch-Westungarns und des Burgenlandes*. Wiesbaden, 2021. 90. p.

39 Villani, 1923. 34. p.

40 Friss Ujság: 1921. 07. 23. címlap, Budapesti Hirlap: 1921. 07. 23. 6. p., Jövő: 1921.07. 23. 2. p. Nemzeti Ujság: 1921.07.30. címlap. p.

41 Az Ujság: 1922. 01. 03. 4. p.

42 Villani, 1923. 39. p.

43 Uo.

44 Villani, 1923. 39–40. p.

45 Az Ujság: 1922. 01. 03. 4. p.

Millerand kísérlőlevele

A Millerand-levelél az osztrák–magyar határhúzás során a sajtóban legtöbbet emlegetett dokumentum és hivatkozási pont volt. Az országos lapokban a francia miniszterelnök elhíresült kísérlőlevelével kapcsolatban gyakran egymásnak ellentmondó információk jelentek meg, amelyek számos ponton nem állják meg a helyüket.

1920 májusában Londonban a békeszerződés-tervezet mellékleteként csatoltak egy levelet, amelyet az akkori francia miniszterelnök, Alexandre Millerand jegyzett.⁴⁶ Ebben a levélben az állt, hogy Magyarország határai bizonyos mértékben megváltoztathatók, és a francia kormányfő erre ígéretet is tett. Emellett a levélben elismerte, hogy a trianoni határok nem minden esetben felelnek meg különböző gazdasági vagy néprajzi szempontoknak. A francia kormányfő úgy fogalmazott, hogy a békefeltételek számára átadott békefeltételek végesek, és a határmegállapító bizottságoknak kiadott utasítások jelzik az engedmények „végső határát”.⁴⁷ Millerand kisebb mértékű határkiigazításról és nem nagyobb mértékű revízióról beszélt. Ezt támasztja alá az osztrák–magyar határkijelölő bizottság elnökének az értelmezése is, amely szerint van lehetőség valamely határ menti települést visszacsatolni Burgenlandtól Magyarországhoz, azonban olyan mértékű változtatás nem megengedett, amely felülírná a Párizsban meghúzott határvonalat.⁴⁸

Ezzel szemben a *8 Órai Újság* hasábjain megjelent egy parlamenti beszámoló, ahol Bethlen István miniszterelnök Nyugat-Magyarországra vonatkozó expozéjában arról

beszélt, hogy Millerand levelét a trianoni békeszerződés „integráns részének”⁴⁹ tekintik, amelyet az abban lefektetett ígéretek és elvek ellenében írtak alá.⁵⁰ Bethlen állítása korántsem volt helytálló, hiszen a világháborút követő zűrzavaros időszakból való kilábalás első lépése az volt, hogy egy olyan politikai erő vegye kezébe az irányítást, amelyet az antanthatalmak elfogadnak. Márpedig az antant csak olyan politikai vezetést fogadott el, amely garanciát vállalt a békeszerződés ratifikálására. Ebből adódóan Simonyi-Semadam Sándor kormánya nem volt abban a helyzetben, hogy bármilyen feltételt szabjon. Tehát Bethlen tudatosan túlbecsülte, túldimenzionálta a magyar diplomácia mozgásterét, amikor a Millerand-levelét garanciának és antant adósságaként értelmezte. Mindezen állításokat a magyar sajtó egyetlen orgánuma sem kezelte kritikusan. Az országos lapok nem „mint a negyedik hatalmi ág”, a kormányzat ellenőreként léptek fel, hanem annak szócsövévé váltak a határmegállapítást érintő külpolitikai kérdésekben is. Az *Új Nemzedék* 1922 áprilisában közölt cikke jól bizonyítja azt a feloldhatatlan ellentétet, amely a határvizsgáló bizottságok feladatának az eltérő értelmezésére mutat rá. A lap kifejtette, hogy a magyar delegáció részletes dokumentumokat adott át a térségre vonatkozó kulturális, néprajzi és gazdasági viszonyokról, amely alátámasztotta a trianoni határhúzás igazságtalanságát. Köztudomású, hiszen Millerand is elismerte –, hogy a dokumentáció átvizsgálása bizonytalanná tette volna a már régóta áhított békekötés időpontját. Ezért (is) született meg a Millerand-jegyzék arról, hogy a Trianonban meghúzott határok nem minden esetben felelnek meg a gazdasági vagy a néprajzi szempontoknak. A lap szerint

46 Romsics Ignác: *A trianoni békeszerződés*. Budapest, 2001. 198–199. p.

47 Zeidler Miklós: *A Millerand-levelél*. In: Rubicon online, 2014. 6. sz. <https://rubicon.hu/cikkek/a-millerand-level>. Utolsó letöltés: 2022. 12. 06.

48 Suba, 2021. 220. p.

49 8 Órai Újság: 1921. 08. 24.3. p.

50 Uo.

a kísérőlevél jogilag csak ideiglenes határokat jelölt ki, és a magyar parlament annak szellemében iktatta törvénybe a rendelkezést, hogy az „*ántánt a területi kérdést egyelőre nyílt kérdésnek ismerte el.*”⁵¹ Az *Új Nemzedék* szerint pont ezért hárult óriási feladat a határvizsgáló bizottságokra, hiszen nekik kell érvényre juttatni az elmaradt ígéreteket.⁵² A cikk utóbbi állítása jól bizonyítja, hogy míg a határvizsgáló bizottságok feladata a békeszerződésben megnevezett határok megállapítása volt, addig a magyar diplomácia a béketárgyalások folytatását látta a levélben, amely pusztán kisebb mértékű határkiigazítást és korántsem a teljes béke revíziójának a lehetőségét hordozta magában.⁵³

1922 májusára a határmegállapító bizottságok befejezték munkájuk érdemi részét.⁵⁴ Az országos lapok beszámolóiban rendre előkerült az, hogy a kísérőlevél milyen szerepet töltött be a tárgyalási folyamatokban. A május–június fordulóján megjelent sajtóbeszámolók már csalódottságról és megtévesztésről szóltak a határvizsgáló bizottságok munkája kapcsán. Sőt, a legtöbb országos lap a csalódottságból a támadásba lendült át, továbbra is központi elemként hivatkozva a kísérőlevélre. A *Magyarság* című lap úgy értékelte a testület munkáját, hogy az nem tükrözi a kísérőlevél szellemiségét. Nehezményezte, hogy a bizottságok magyar tagjainak egyszerre kellett a határhúzás igazságtalanságait korrigálniuk, és megvédeniük a trianoni határokat a szomszédos államok további területi igényeitől.⁵⁵

A *Pesti Hírlap* úgy értékelte, hogy a kísérőlevél édesítőként szolgált a békeszerződés „*keserű pirulájára.*”⁵⁶ A lap úgy vélte, hogy Millerand félreérthető sugalmazásokat tett a magyar határkiigazításra vonatkozóan, de a bizottságok munkájának a befejeztével bebizonyosodott, hogy mindez csak „*mézesmadzag*”⁵⁷ volt, amelyből végül „*kötelet fontak a megfojtásunkra.*”⁵⁸ Ennek ellenére a magyar közvélemény – a magyar sajtó félretájékoztatásának is köszönhetően – végig a Millerand-kísérőlevélbe vetette bizalmát, amely a lap szerint a „*magyar nemzet ezeréves naivitását*”⁵⁹ és „*képzeldését*”⁶⁰ bizonyítja. A *Pesti Hírlap* úgy véli, hogy a Népszövetség akármilyen döntést hoz, az eredmény „*semmisnek mondható.*”⁶¹ Emellett azt is hangsúlyozzák, hogy „*a határmegállapítás eddigi eredménye nem felel meg a kísérőlevél szellemének.*”⁶² A legtöbb országos lapban a családott beszámolók a kísérőlevél kétoldalú értelmezését és az abban megfogalmazott, Magyarországra vonatkozó ígérek be nem tartását nehezményezték.⁶³ A csalódottság mellett az *Új Nemzedék* megszegénységnek, cselekedésnek tartja Millerand levelét, valamint az olvasók felé szegezte a költői kérdést: „*Tehát a kísérőlevél csak tréfa volt?*”⁶⁴

A levél túlmisztifikálása a soproni népszavazás sikerével is összefüggésbe hozható, hiszen reményt adott a megállapított határok megváltoztatására. Fontos hangsúlyozni, hogy az eredeti szándékot tekintve a határvizsgáló bizottságok számára kiadott

51 Új Nemzedék: 1922. 04. 22. 5. p. (dr. Egyed István).

52 Uo.

53 Zeidler Miklós: *A Millerand-levél*. In: Rubicon online, 2014. 6. sz. <https://rubicon.hu/cikkek/a-millerand-level>. Utolsó letöltés: 2022. 12. 06.

54 Lásd: Villani, 1923. 54–55. p.

55 *Magyarság*: 1922. 05. 28. 5. p.

56 *Pesti Hírlap*: 1922. 05. 28. címlap.

57 Uo.

58 Uo.

59 Uo.

60 Uo.

61 Uo.

62 Uo.

63 *Az Ujság*: 1922. 05. 28. 3. p., *Ellenzék*: 1922. 05. 30. címlap, *Budapesti Hírlap*: 1922. 05. 28. 2. p.

64 *Új Nemzedék*: 1922. 06. 04. 5. p.

pótutasítások adta elvi lehetőségek kimerítették a kísérőlevél tartalmi ígéreteit.⁶⁵ Ennek ellenére még 1922 decemberében is nyilvánosságot kapott olyan parlamenti felszólalás, ahol egy magyar politikus úgy vélte, hogy „beugrattak bennünket a békeszerződés ratifikálásába”,⁶⁶ valamint a kísérőlevél „valóráváltása az antant becsületbeli tartozása”.⁶⁷ Annak ellenére, hogy az országos lapokban legtöbbször a határkorrekció lehetőségét előirányzó mondatokat emelték csak ki a kontextusából, Millerand azt is hozzátette, hogy ebben, az erre vonatkozó igény esetén a Népszövetséghez kell fordulni.⁶⁸ Ahogy a finn történész, Mari Vares fogalmazott: a „Nemzetek Szövetségének a szerepe az Ausztria és Magyarország közötti határ meghatározásában a trianoni szerződés kísérőlevelén alapult, amelyben (a Népszövetség) a ratifikációt követően helyi szinten felhatalmazást kapott a határok átértékelésére”.⁶⁹ Mint utólag kiderült, a Millerand-levél túldimenzionálása és a sajtó tudatos félrevezetése taktikai hibának bizonyult. A kísérőlevélről harsogó magyar sajtó beszámolóit az „új nemzetközi rend”⁷⁰ trójai falóvának bizonyultak. Bár a cél a határkorrekcióra vonatkozó ígérek érvénye-

sítése volt, Millerand a legfelsőbb döntéshozót, a Népszövetséget is megnevezte. Mivel a magyar sajtó kiindulási pontként, úgy mond tárgyalási alapként tekintett a kísérőlevélre, ezáltal a magyar közbeszédben a határkorrekció mellett a vitás kérdésekben eljáró Népszövetség döntőbírói szerepét is legitímálta. Ez azonban akarva-akaratlanul is együtt járt a geopolitikai realitások figyelembevételével, a határhúzás tekintetében Magyarországnak kijáró szűkre szabott mozgástér kényszerű elfogadásával, amit a kormány és a sajtó intenzív revíziós diskurzussal igyekezett el-
lensúlyozni.

Gazdasági és etnikai/nyelvi tényezők

A békeszerződés óta a magyar diplomácia legfontosabb érvei az igazságtalannak vélt határhúzás ellen gazdasági és társadalmi jellegűek voltak. A magyar béke delegáció már a trianoni békeszerződés aláírását megelőzően különböző gazdasági, néprajzi és politikai érvek sokaságát gyűjtötte össze annak érdekében, hogy megakadályozzák Magyarország túlzó megcsonkítását.⁷¹ Ez nem volt másképp a határvizsgáló bizottságokról szóló sajtóhírek esetében sem. Az *Új Nemzedék* szerint a Magyarország számára káros gazdasági és etnikai helyzet bizonyítása kétségessé tette volna a már régóta áhított békekötés időpontját, ezért a határvizsgáló bizottságok feladata maradt beteljesíteni mindazt, amit Párizsban korábban nem sikerült. Az osztrák–magyar határvizsgáló bizottság magyar tagjai ennek érdekében a velencei egyezményre, a Millerand-levélre és a bizottságok számára kiadott pótutasításokra hivatkoztak.⁷² Villani

65 Villani, 1923. 39–40. p.

66 Szózat: 1922. 12. 22. 2. p.

67 Uo.

68 Zeidler Miklós: A Millerand-levél. In: Rubicon online, 2014. 6. sz. <https://rubicon.hu/cikkek/a-millerand-level>. Utolsó letöltés: 2022. 12. 06.

69 Mari Vares: *The Question of Western Hungary / Burgenland 1918–1923. A Territorial Question in the Context of National and International Policy*. Jyvaskylä, 2008. 49. p. (fordítás). <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/18550/1/9789513930998.pdf>. Utolsó letöltés: 2022. 11. 05.

70 Erin Allen: *World War I: A New World Order – Woodrow Wilson’s First Draft of the League of Nations Covenant*. <https://blogs.loc.gov/loc/2017/04/world-war-i-a-new-world-order-woodrow-wilsons-first-draft-of-the-league-of-nations-covenant/>. Utolsó letöltés: 2022. 12. 06.

71 Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája 1919–1945*. Budapest, 1988. 60. p.

72 *Új Nemzedék*: 1922. 04. 22. 5. p. (dr. Egyed István).

beszámolója szerint az osztrák–magyar határmegállapító bizottság megalakulása után, 1921 augusztusában összeállt a magyar küldöttség Budapesten, és elkezdték összegyűjteni a Nyugat-Magyarországra vonatkozó legfontosabb dokumentumokat. Villani megítélése szerint a nemzetközi összetételű bizottság magyar tagjai hátrányos helyzetben voltak. 1921 októberében a magyar tagok Sopronba érkeztek, és megkezdték az ott tevékenykedő antant katonai bizottsággal az egyeztetést. Villani jelentése szerint annak ellenére, hogy az antant képviselői már régebb óta a térségben tartózkodtak, sem néprajzi, sem gazdasági ismeretekben nem bővelkedtek. Ennek kiküszöbölésére igyekeztek szóbeli előadásokkal és az összegyűjtött anyagok prezentálásával bizonyítani, hogy indokolt lenne – a Mille-*rand*-levéllel összhangban – a határkiigazítást, hiszen szoros kapcsolat fűzi Burgenlandot Magyarországhoz. Villani emlékei szerint az antantképviselők esetében megértéssel találkoztak, míg az osztrák tagok elutasították a magyar javaslatokat. Az osztrák–magyar határkijelölő bizottság 1921 szeptemberében tartott plenáris ülésén azt a határozatot hozta, hogy a két érdekelt fél nyújtson be a bizottság számára javaslatokat az érintett területekre vonatkozóan.⁷³

Az érdekelt felek javaslatainak meghallgatására a helyszíni kiszállások, az összegyűjtött dokumentumok, valamint a szakértők meghallgatása után került sor. Ennek eredményeit 1922. március 30-án André Jocard, a bizottság francia elnöke személyesen továbbította Párizsba a Nagykövetek Tanácsa titkárságára.⁷⁴ Az osztrák–magyar határvizsgáló bizottság javaslatait 1922 májusában terjesztették (volna) a Népszövetség elé. A Nagykövetek Tanácsa azonban nem

küldte el időben a határozatokat a Népszövetség számára, így nem tűzték májusban napirendre a kérdést. Villani jelentéséből tudjuk, hogy amennyiben az osztrák kormány nem élt volna a fellebbezés jogával, annyiban az *Általános Utasítások*⁷⁵ értelmében a bizottsági határozat végrehajtható lett volna. Ebben az esetben a Népszövetség Tanácsának a jóváhagyása mindössze pusztán formalitás. Ugyanakkor a velencei egyezmény nemcsak kötelezte Ausztriát a határhúzó bizottság határozatának az elfogadására, hanem biztosította számára a fellebbezés jogát is abban az esetben, ha a bizottság döntésével nem értene egyet. Az utóbbi esetben fellebbezhet a Népszövetség Tanácsához, azzal a feltétellel, hogy annak döntését már kötelező érvényűnek tekinti. Azzal, hogy az osztrák kormány élt a fellebbezés jogával a velencei egyezményben módosított pótutasítások értelmében, a Népszövetség Tanácsa döntőbíróként járt el a kérdésben.⁷⁶

A magyar sajtó csak néhány gazdasági-infrastrukturális érvet osztott meg az olvasóival annak ellenére, hogy ennél jóval több adattal rendelkezett a szakértői bizottság. Ilyen volt például Kőszeg esete is. A város a környék egyik piaci központja volt, amelytől több települést is Ausztriához csatoltak, mindez jelentős gazdasági károkat okozott a kőszegieknél. A város lakói ez ellen memorandumban tiltakoztak. A Pinkavölgyi települések esetében is hasonló volt a helyzet, amelyek gazdasági egységet képeztek Szombathellyel. 1912-ben még egy vasutat is terveztek erre a környékre Szombathelyről kiindulva, azonban a háború megakadályozta ennek a megépítését. Északon a Hansági-főcsatorna környéke mellett pedig vízrajzi érvek szóltak. A bizottsági ja-

73 Villani, 1923. 37–40. p.

74 Uo. 51. p., 53–56. p.

75 Uo. 39. p.

76 Uo. 39–40. p., 54–56. p.

vaslat Pomogy község Magyarországhoz történő visszacsatolását tartalmazta a pomogyi zsilip vízszabályozó funkciója miatt.⁷⁷

Az ilyen típusú gazdasági érvek azonban csak néhány esetben bizonyultak hatékonynak. A *Budapesti Hírlap* arról írt, hogy a Pinka-völgyi települések „Szombathely város közvetlen körzetébe tartoznak”,⁷⁸ valamint arról, hogy a Hansági-főcsatorna északi részén lévő települések abban az esetben, ha Ausztriánál maradnak, gazdasági pusztulásra lennének ítélve.⁷⁹ A sajtóban ennél mélyebben nem elemezték, hogy milyen érvek szólnak a megnevezett területek Magyarországon maradása mellett. Ugyanúgy a *Pesti Hírlap* novemberben megjelent írásából sem kaptak az olvasók választ a kérdésekre. Szükszavúan nyilatkoznak arról, hogy „vissza kell adni Magyarországnak Pomogy községet és a Hanság-csatorna egy részét”,⁸⁰ Kőszegre vonatkozóan azt írták, hogy „ötszáz lépésnyire van a trianoni vonal, mely a várost minden erdejétől és környékétől megfosztja.”⁸¹ A Pinka-völgyi települések esetében annyit közöltek, hogy hány települést javasoltak visszacsatolni Magyarországhoz.⁸²

A gazdasági-etnikai/nyelvi szempontok melletti érvek csak elvétve, és akkor is csak felszínes szakmai megvilágításban jelentek meg az országos lapokban. Mindezek összefoglalására jó példa a Soproni-hegység lábánál fekvő, Récényben található Ilona-akna is. Brennbergbánya Magyarországi egyik legkorábbi bányája volt, ahol először

alkalmaztak gőzgépet a vízszivattyúzás miatt.⁸³ A trianoni békeszerződés Sopront és Brennbergbányát is Ausztriának ítélte oda, csak hogy az 1921 decemberében tartott népszavazást követően Magyarországon maradhattak. A határvonal azonban itt is jelentős gazdasági kihívások elé állította a Magyarországon maradt települést, hiszen a hozzá közvetlenül kapcsolódó szomszédos település Reizting (Récény) és az Ilona-akna (Helenenschacht) már Ausztriához került.⁸⁴ Az osztrák–magyar határmegállapító bizottság eredetileg Magyarországnak ítélte volna az Ilona-aknát, ezt a döntést azonban osztrák fellebbezésre a Nagykövetek Tanácsa később felülbírálta.⁸⁵ A beszámolókból kiderül, hogy Magyarország a bányászati jogokat 1963-ig kapta meg, de az akna területe már Ausztriához került. Habár a bánya és a hozzá kapcsolódó Ilona-akna a határhúzás egy vitára okot adó helyszíne volt, a korabeli sajtóorgánumok rendkívül csekély szakmai érvet osztottak meg ezzel kapcsolatban. Szakmai érvek ismertetésére csak a bizottság december 19-i záró ülése előtt három nappal került sor, és akkor is csak az *Új Nemzedék* és az *Új Barázda* olvasói voltak abban a szerencsés helyzetben, hogy bővebb tájékoztatásban részesültek. A lap a Magyarország számára kedvezőtlen döntés mellett arról is beszámolt, hogy már 160 éve bányásznak itt szén Magyarországi részére. A két beszámoló szerint bár az Ilona-akna még segédaknának minősül, pár éven belül akár harminc vagon tonna szén ki-

77 Kolnhöfer Vince: *A Gradistyei horvátok és a Magyar–Osztrák határkijelölés*. Doktori disszertáció (PhD). <https://idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/kolnhofervincephd.pdf>. 93. p. 103. p. 110. p. Utolsó letöltés: 2022. 10. 01.

78 *Budapesti Hírlap*: 1922. 05. 28. 2. p.

79 Uo.

80 *Pesti Hírlap*: 1922. 11. 01. 2. p.

81 Uo.

82 Uo.

83 Bacsa Gábor: *A brennbergi „Ilona akna” elvesztése*. In: *Honismeret* 2000/3. 22–28. p. itt 25. p. https://epa.oszk.hu/03000/03018/00154/pdf/EPA03018_honismeret_2000_03_022-028.pdf. Utolsó letöltés: 2022. 12. 07.

84 Récény (Ritzing) – Ilona-akna. <https://www.elmenynektek.hu/burgenland-receny-ritzing-ilona-akna/>. Utolsó letöltés: 2022. 12. 07.

85 Bacsa, 2000. 22–25. p.

termelésre kerülhet, amely az ország szén-ellátásának a szempontjából jelentős mennyiségnek számít.⁸⁶

Összességében megállapítható, hogy a magyar sajtó nem tulajdonított nagy jelentőséget a szakmai érvek bemutatásának, nem kívánta ezzel az olvasóit terhelni. Míg a magyar delegáció és a határvizsgáló bizottság munkájában a szakmai szempontok, azaz a különböző gazdasági, néprajzi és infrastrukturális érvek ütköztetése volt a jellemző, addig a magyar sajtóban a szakmai szempontok jóval kevesebb hangsúlyt kaptak. Az újságok inkább a politikai és morális érveket hangsúlyozták a revízió érdekében. Az osztrák–magyar határvizsgáló bizottság munkája során a magyar sajtóban csak akkor számoltak be részletesen konkrét helyszínek, gazdasági, néprajzi vagy infrastrukturális jellemzőkről, amikor a bizottság a javaslatát a Népszövetség elé terjesztette. Az országos lapok többsége azonban még ekkor sem tartotta fontosnak, hogy tájékoztassa a közvéleményt a megfogalmazott szakmai érvekről.

A határmegállapító bizottság tevékenységének értékelése

1922 végére a határmegállapító bizottság által javasolt változtatások alapján megszületett a mai osztrák–magyar államhatár. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy Magyarország Népszövetségbe való felvétele egybeesett az osztrák–magyar határkérdés megvitatásával. Villani Frigyes tisztában volt vele, hogy Magyarország „a felvétel egyhangu megszavazásáért némileg le van kötelezve,⁸⁷ így, ha a tanács Magyarország számára kedvezőtlen döntést hozna, nem

tudna jelentős ellenállást kifejteni.⁸⁸ Ez valóban helyes tényfelismerés volt, azonban korántsem a Népszövetségbe nyert viszonylag késő felvétele miatt, hanem azért, mert korábban a Millerand-levélben elfogadták a Népszövetség döntőbírói szerepét.⁸⁹

A magyar sajtó a határmegállapító bizottság által elért eredményekről többnyire szomorúsággal, csalódottsággal írt. A korabeli olvasók a Népszövetség reálpolitikai döntésének megkérdőjelezéséről olvashattak, és korántsem a magyar politika irreális várakozásainak a beismeréséről. Ebben az áldozatnarratívában kivételnek számított az *Új Nemzedék* írása 1922 decemberéből. Ebben úgy fogalmaztak, hogy a kísérelőlevélhez „tulzott reményt fűztek.”⁹⁰ Más cikkek nem voltak ennyire önkritikusak: a *Sopronvármegyében*⁹¹ szemrehányóan Ausztria megsegítésének a szándékát sejtették a döntés háttérében, míg a *Budapesti Hírlapban*⁹² a Népszövetség önhatalmaskodását sérelmezték. Az *Újság* című lapban úgy számoltak be a döntésről, hogy „mindössze tiz községet ítéltek vissza Magyarországnak.”⁹³ Miközben figyelmen kívül hagyták, hogy csupán az osztrák–magyar határon sikerült Magyarország számára kedvező határmódosítást elérni, míg a csehszlovák, román és délszláv határmegállapításnál ilyenre nem került sor. A *8 Órai Újság* úgy vélte, hogy a „népszövetségben is a békeszerződések szelleme uralkodik.”⁹⁴ A *Budapesti Hírlap* „lényegtelen kiigazításnak”⁹⁵ nevezte a Magyarországnak kedvező határmódosításokat.⁹⁶ Utólag visszatekintve, a magyar

86 *Új Nemzedék*: 1922. 12. 16. 5. p., *Új Barázda*: 1922. 12. 16. 2. p.

87 Villani, 1923. 59. p.

88 Uo.

89 Vares, 2008. 49. p.

90 *Új Nemzedék*: 1922. 11. 12. 3. p.

91 *Sopronvármegye*: 1922. 09. 20. címlap.

92 *Budapesti Hírlap*: 1922. 09. 20. 3. p.

93 *Az Újság*: 1922. 09. 20. 3. p.

94 *8 Órai Újság*: 1922. 09. 22. 7. p.

95 *Budapesti Hírlap*: 1922. 11. 17. 3. p.

sajtó és a kormányzat is elszalasztotta a kedvező lehetőséget, hogy a nyugati határ minimális, de mégis kedvező módosítását nem tette a revíziós narratíva meghatározó elemévé, hiszen a soproni népszavazás mellett ezt is el lehetett volna a „revízió” első sikereként adni.

De mi lehetett az oka a csalódottságnak, ha a Millerand-levél és a póttutasítások értelmében a határvizsgáló bizottságoktól reálisan csak minimális határkorrekcióra lehetett számítani? Magyarország az első világháborút követő új világrendbe ugyanolyan meghasonlottsággal⁹⁷ sodródott bele, mint amilyen meghasonlottsággal asszisztált az új rendet megelőző világháború ki-robbantásához.

A történelmi kontextus ismeretében úgy tűnik, hogy a magyar sajtó a Millerand-kísérőlevél szerepének a hangoztatásával, a gazdasági, etnikai tényezők és igazságtalanságok bizonygatásával verbálisan rebellis álláspontra helyezkedett az új keletű világrenddel szemben, vagy legalábbis a lakosság felé ezt kommunikálta. Miközben a nemzetközi porondon elfogadta azokat a szabályokat, amelyeket az „új nemzetközi rend”⁹⁸ szabott meg a számára. Ahogy a többi vesztes ország, mint Németország

és Ausztria, úgy Magyarország is teljesítési politikát (Erfüllungspolitik) folytatott.⁹⁹ A két világháború közötti magyar külpolitika gyakran esett önámításba akkor, amikor a revízió ügyéről volt szó, és ez volt az első, de messze nem az utolsó eset, amikor a magyar diplomácia tévesen mérte fel, kommunikálta a lakosság felé a reális mozgásterét. Nem csak a kísérőlevél elfogadása jelezte, hogy a kormányzat elfogadja az új világrendet. Magyarország a kezdetektől fogva igényt tartott a népszövetségi tagságra, még ha azt Ausztriához képest megkésve kapta csak meg. Ez a cél azonban többször is összeegyeztethetetlennek bizonyult a kormányzat gyakorlati lépéseivel. A geopolitikai realitásokhoz való alkalmazkodás és az „új nemzetközi rend”¹⁰⁰ elutasításának a kettőssége¹⁰¹ akkor is megmaradt, amikor a Népszövetség Magyarország felvételéről szavazott. Budapest számára fontos volt a nemzetközi legitimitáció és a külpolitikai elszigeteltségből, passzivitásból való kilépés. A külpolitikai ambíciók érvényesítéséhez el kellett fogadni az „új nemzetközi rend”¹⁰² szabályait, amelyek eleve kizárták a revízió lehetőségét, így a teljesítési politika, valamint a revíziós külpolitika önellentmondása következetesen

96 Budapesti Hirlap: 1922. 11. 17. 3. p.

97 Tisza István magyar miniszterelnök bár kezdetben ellenezte a háborút, később damaszkuszi útra lépve annak kéréllhetetlen támogatójává vált. Kezdvé azal, hogy 1914. július 18-án a közös minisztertanács, ő maga is elfogadta a szerb kormánynak címzett teljesen abszurd ultimátumot, amely nem a békés rendezést, hanem a háború ki-robbantását idézte elő. <https://mult-kor.hu/ellenezte-a-haduzenetet-megis-tisza-istvant-tekintettek-sokan-az-elso-vilaghaboru-felelosenek-20200422?pid=2>. Utolsó letöltés: 2023. 04. 25.

98 Erin Allen: World War I: A New World Order – Woodrow Wilson’s First Draft of the League of Nations Covenant. <https://blogs.loc.gov/loc/2017/04/world-war-i-a-new-world-order-woodrow-wilsons-first-draft-of-the-league-of-nations-covenant/>. Utolsó letöltés: 2022. 12. 06.

99 *Murber Ibolya*: Az Anschluss és a magyar külpolitika a két világháború között. In: *Századok* 2015/ 1. 167–202. itt 169.

100 Erin Allen: World War I: A New World Order – Woodrow Wilson’s First Draft of the League of Nations Covenant. <https://blogs.loc.gov/loc/2017/04/world-war-i-a-new-world-order-woodrow-wilsons-first-draft-of-the-league-of-nations-covenant/>. Utolsó letöltés: 2022. 12. 06.

101 Wheatley, 2019. 902. p.

102 Erin Allen: World War I: A New World Order – Woodrow Wilson’s First Draft of the League of Nations Covenant. <https://blogs.loc.gov/loc/2017/04/world-war-i-a-new-world-order-woodrow-wilsons-first-draft-of-the-league-of-nations-covenant/>. Utolsó letöltés: 2022. 12. 06.

csapódott le az országos lapok hasábjain is.¹⁰³ Az osztrák–magyar határmegállapító bizottság tevékenységéről szóló kormányzati és sajtónarratíva fontos eleme volt a revízió délibábját mindenáron fenntartó magyar külpolitikának. A hatalmi elit – és a rendszert kiszolgáló magyar sajtó – a revíziós lehetőségek megragadásával önámításba esett, amikor utolsó szalmaszálként kapaszkodott a Millerand-kísérőlevélbe: túlzott reményeket fűzött a revízió beteljesítésére, miközben figyelmen kívül hagyta a reális lehetőségek hiányát vagy éppen egy remélt beteljesülés hosszú távú következményeit. Utólag tudjuk, hogy a revízió délibábját kergető magyar külpolitika a tengelyhatalmak táborába és egy újabb véres háborúba sodorta az országot.

Összegzés

Az 1921. decemberi sikeres soproni népszavazás után egyre nagyobb figyelmet kapott az osztrák–magyar határmegállapító bizottság tevékenysége, amely szintén a kormányzat revíziós diskurzusának erősítésével kecsegtetett. Ezt a valójában alaptalan reményt, a trianoni békeszerződés mellékleteként csatolt Alexandre Millerand kísérőlevelre építették. Ebben a francia kormányfő elismerte, hogy a kijelölt magyar határ nem minden esetben felel meg a gazdasági és nyelvi-etnikai követelményeknek, és ezért indokolt esetben kiigazításra szorulhat. A kisebb határkorrekciók lehetőségét magában foglaló kísérőlevelet a magyar kormány garanciaként és alkuként értelmezte, amely felülírhatja a trianoni bé-

keszerződést. Ezt a revíziós narratívát a magyar sajtó kritikai szemlélet mellőzésével közvetítette a közvélemény felé. A sajtóban sorra közölt revíziós üzenetek a magyar kormány által is elfogadott új világrendet fenyegető diskurzusokká váltak. A magyar külpolitika ugyan a békeszerződések által keretezett új világrend elleni retorika eszközeként használta a Millerand-kísérőlevelet, miközben pedig elfogadta annak szabályait. A saint-germaini és a trianoni békeszerződések, továbbá a Népszövetség irányelvei csupán csekély mértékű határkorrekciót tettek lehetővé. Azonban a kormányzat politikai diskurzusa és a sajtó narratívája egyaránt fenntartották a közbeszédben a trianoni határvonal megváltoztatásával kapcsolatos illúziókat. A magyar sajtó nem részletezte a bizottság munkája során felhalmozott szakmai érveket, az érzelmekre és a politikai elemekre fókuszált. A szakmai tényekkel és a reálpolitikai korlátokkal szemben a remélt revízió ígéretének fenntartása uralta a sajtónarratívát. Bár a határvizsgáló bizottság működésének az idején Magyarországon nem volt korlátlan sajtószabadság, azonban a korábbi és későbbi viszonyokhoz képest mégis viszonylag kedvezőek voltak a körülmények. A magyar sajtótermékek többsége nem a kormányzati retorziótól tartva, hanem politikai meggyőződésből vált a kormányzat szócsövénév. Az osztrák–magyar határmegállapító bizottság tevékenységéről szóló sajtóvisszhang tudatos illúziókeltés volt a magyar közbeszédben a trianoni békeszerződés megváltoztatására. Ez egyben nyitánya is volt annak a szűk látókörű külpolitizálásnak, amely a revíziós külpolitika elsőbbségét hangoztatta a reálpolitikai lehetőségekkel szemben. Miközben a magyar külügyi kormányzat tetteivel legitímálta az új rendet, aláírta a békeszerződést, belépett a Népszövetségbe, elfogadta a Népszövetség.

103 Trianon 100 – Vágyak és remények: Magyarország belépése a Népszövetségbe.
<https://www.ogyk.hu/hu/blog/posts/trianon-100-vagyak-es-remenyek-magyarorszag-belepese-a-nepszovetsegbe>. Utolsó letöltés: 2022. 12. 07.

szövetség döntését az új osztrák–magyar határról, addig a lakosságnak szóló diskurzus szintjén végig elutasította azt. Ezt a ketősséget később az új világrend megroppanása oldotta fel, amikor a mérleg nyelve az új keletű világrend elutasítása és ezáltal a revízió délibábjának a kiteljesedése felé billent.

Felhasznált források

Szakirodalmak

- Bacsa Gábor: A *brennbergi „Ilona akna” elvesztése*. In: Honismeret 2000/3. 22–28. p. itt 25 p. https://epa.oszk.hu/03000/03018/00154/pdf/EPA03018_honismeret_2000_03_022-028.pdf. Utolsó letöltés: 2022. 12. 07.
- Buzinkay Géza: Kis magyar sajtótörténet. Budapest, 1993. 99. p. online formában lásd: <https://mek.oszk.hu/03100/03157/03157.htm#29> Utolsó letöltés: 2023.01.07.
- Carver Terell: *Diskurzuselemzés és a „nyelvi fordulat”*. In: Politikatudományi Szemle, 2004./4. 143–148 p. itt 143. p. http://www.poltudszemle.hu/szamok/2004_4szam/2004_4_carver.pdf. Utolsó letöltés: 2022. 12. 06.
- Erin Allen: *World War I: A New World Order – Woodrow Wilson’s First Draft of the League of Nations Covenant*. <https://blogs.loc.gov/loc/2017/04/world-war-i-a-new-world-order-woodrow-wilsons-first-draft-of-the-league-of-nations-covenant/> Utolsó letöltés: 2022. 12. 06.
- Horváth Jenő: *A trianoni béke megalkotása 1915–1920. Diplomáciai történelmi tanulmány*. Budapest, 1924. 3. p. <https://mek.oszk.hu/20700/20702/20702.pdf>. Utolsó letöltés: 2022. 11. 05.
- Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája 1919–1945*. Budapest, 1988. 60. p.
- Klein Tamás: *Adalékok a Horthy-korszak sajtórendészeti szabályozásához I. (1919–1931)* In: In Medias Res 2012/2. 182–198. p. itt 189. p. <http://real.mtak.hu/108596/1/media-tudomany-adalekok-a-horthy-korszak-sajtorendeszeti-szabalyozasahoz-i-cikk-21.pdf>. Utolsó letöltés: 2022. 12. 06.
- Kolnhofer Vince: *A Gradistyei horvátok és a Magyar–Osztrák határkijelölés*. Doktori disszertáció (PhD). <https://idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/kolnhofervincephd.pdf>. 93. p. 103. p. 110. p. Utolsó letöltés: 2022. 10. 01.
- Marcus M. Payk: ‘*What We Seek Is the Reign of Law*’: *The Legalism of the Paris Peace Settlement after the Great War*. In: *The European Journal of International Law*, 2018. 809–824. p. itt 814. p. <https://academic.oup.com/ejil/article-pdf/29/3/809/26429177/chy058.pdf>. Utolsó letöltés: 2022. 12. 06.
- Mari Vares: *The Question of Western Hungary / Burgenland 1918-1923. A Territorial Question in the Context of National and International Policy*. Jyväskylä, 2008. 49. p. (fordítás). <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/18550/1/9789513930998.pdf>. Utolsó letöltés: 2022. 11. 05.
- Murber Ibolya: *Az Anschluss és a magyar külpolitika a két világháború között*. In: *Századok* 2015/ 1. 167–202. itt 169.
- Murber Ibolya: *Az osztrák–magyar határvita gazdasági aspektusai az első világháború után*. In: *Világtörténet* 2022/2. 207–224. p.
- Murber Ibolya: *Grenzziehung zwischen Ver- und Entflechtungen. Eine Entstehungsgeschichte Deutsch-Westungarns und des Burgenlandes*. Wiesbaden, 2021. 90. p.
- Murber, Ibolya: *Die politische Gewalt als Voraussetzung eines Plebiszits im Donauraum: Westungarn – Burgenland nach dem Ersten Weltkrieg*. In: „Historie. Jahrbuch des Zentrums für Historische Forschung Berlin der Polnischen Akademie der Wissenschaften“, Folge 13, Berlin, 2020. 78–91. p. itt 90. p.

Natasha Wheatley: *Central Europe as Ground Zero of the New International Order*. In: *Slavic Review*, 2019/4. 900–911. p. itt 901–902. p. (fordítás).

https://www.academia.edu/43392151/Central_Europe_as_Ground_Zero_of_the_New_International_Order. Utolsó letöltés: 2022. 12. 27.

Paál Vince: *Magyar sajtószabadság és -szabályozás 1914–1989. Előadások a magyar sajtószabadság történetéhez*. Budapest, 2012. 7–9. p., 14. p.

<https://mek.oszk.hu/13400/13458/13458.pdf>. Utolsó letöltés: 2022. 12. 06.

Romsics Ignác: *A trianoni békeszerződés*. Budapest, 2001. 198–199. p.

Sallai János: *Az osztrák–magyar határ kijelölése utáni problémák rendezése*. In: *Tér és Társadalom*. 2003/4. 157–171. p. itt 158. p.

Sipos Balázs: *A politikai újságírás mint hitvallás. Nyilvánosság, polgári sajtó és a hírlapírók a Horthy-korszak első felében*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2004. 33–35. p.

Suba János: *Magyarország trianoni határainak kitűzése*. In: *Magyar Rendészet* 2021/1. 217–231. p. itt 217–220. p.

http://real.mtak.hu/126556/1/14_Suba_217-231_MR_2021_1.pdf. Utolsó letöltés: 2022. 07. 16.

Tóth Imre: *Két Anschluss között. Nyugat-Magyarország és Burgenland Wilsontól Hitlerig*. Pécs, 2020. 52. p., 75 p.

Varga Balázs: *Az 1921. évi nyugat-magyarországi felkelés a korabeli országos sajtóban*. In: *Vasi Szemle* 2022./különszám 6–27. p. itt 8. p.

Villani Frigyes: *A soproni népszavazásról és a magyar–osztrák határmegállapításról*. Sopron, 1923. 37–40. p, 51. p., 53–56. p., 59. p

Zeidler Miklós: *A Millerand-level*. In: *Rubicon online*, 2014. 6. sz. <https://rubicon.hu/cikkek/a-millerand-level>. Utolsó letöltés: 2022. 12. 06.

Napilapokból felhasznált cikkek

1963-ig Magyarországré az Ilona-akna bányajoga. = *Uj Nemzedék*, 1922. dec. 16. 5. p.

A határmegállapító bizottság javaslatai a népszövetséghez. = *Népszava*, 1922. máj. 28. 8. p.

A határmegállapító bizottságok befejezték a munkájukat. = *Budapesti Hirlap*, 1922. máj. 28. 2. p.

A határmegállapító bizottságok befejezték munkájukat. = *Az Ujság*, 1922. máj. 28. 3. p.

A határmegállapító bizottságok befejezték munkájukat. = *Magyarság*, 1922. máj. 28. 5. p.

A magyar határkiigazítás kérdése a népszövetségi tanácsban. = *Népszava*, 1922. júl. 22. 5. p.

A magyar-osztrák határ megállapítása. = *Népszava*, 1922. nov. 17. 5. p.

A Népszövetség döntése az osztrák–magyar határkérdésben. = *Budapesti Hirlap*, 1922. szept. 20. 3. p.

A népszövetség és az osztrák–magyar határkérdés. = *8 Órai Ujság*, 1922. szept. 22. 7. p.

A nyugatmagyarországi határ. = *Budapesti Hirlap*, 1922. 11. 17. 3. p.

A szocialistáknak csak akkor kell az integritás, ha ajándékba kapják. = *Szózat*, 1922. dec. 22. 2. p.

Az osztrák–magyar határmegállapító bizottság első ülése. = *Budapesti Hirlap*, 1921. júl. 23. 6. p.

Az osztrák–magyar határmegállapító bizottság első ülése. = *Friss Ujság*, 1921. júl. 23. címlap p.

Az osztrák–magyar határmegállapító bizottság. = *Jövő*, 1921. júl. 23. 2 p.

Befejezik a magyar határkiigazítási munkálatokat. = *Ellenzék*, 1922. máj. 30. címlap p.

Bethlen Nyugatmagyarországról. = *8 Órai Ujság*, 1921. aug. 24. 3. p

Burgenlandból tíz községet és tizenötezer holdnyi területet visszaitélt a Népszövetség Magyarországnak. = *Sopronvármegye*, 1922. szept. 20. címlap p.

Döntött a népszövetség a nyugatmagyarországi határkiigazítás ügyében. = *Az Ujság*, 1922. szept. 20. 3. p.

Egyed István: *Mit várhatunk a határmegállapító bizottságok munkájától?* = *Uj Nemzedék*, 1922. ápr. 22. 5. p.

Elkészültek Csonka-Magyarország pontos határai. = *Uj Nemzedék*, 1922. nov. 12. 3. p.

György Endre: *Villani báró Sopron jövőjéről.* = *Az Ujság*, 1922. jan. 3. 4. p.

Magyarország határai. = *Pesti Hirlap*, 1922. máj. 28. címlap p

Megkezdte munkáját a nyugat magyarországi szövetségi közeli határmegállapító bizottság. = *Nemzeti Ujság*, 1921. júl. 30. címlap p.

Nagyot csalódtunk a határigazításban. = *Uj Nemzedék*, 1922. jún. 4. 5. p.

Ötven évig minket illet a brennbergi Ilona-akna kiaknázási joga. = *Uj Barázda*, 1922. dec. 16. 2. p.

Uj határsorompó nyugaton. = *Pesti Hirlap*, 1922. nov. 01. 2. p.

Egyéb források

1921. évi III. törvénycikk az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről
<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92100003.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D38>. Utolsó letöltés: 2022. 12. 06.

Récény (Ritzing) – Ilona-akna.
<https://www.elmenynektek.hu/burgenland-receny-ritzing-ilona-akna/>. Utolsó letöltés: 2022. 12. 07.

Trianon 100 – Vágyak és remények: Magyarország belépése a Népszövetségbe.
<https://www.ogyk.hu/hu/blog/posts/trianon-100-vagyak-es-remenyek-magyarorszag-belepese-a-nepszoevetsegbe>. Utolsó letöltés: 2022. 12. 07.